

Vergilius Aeneise VI. énekének prózai fordításához

Vergilius Aeneise köztudottan hexameterben írott költemény. Mi célja lehet tehát a prózai fordításnak? A legnagyobb előnye kétségkívül az, hogy az eredeti szöveg pontosabb visszaadását teszi lehetővé, hisz a versmérték nem köti meg a fordító kezét. Ugyanakkor bizonyos prózaritmus alkalmazására is lehetőség nyílik.

Hosszú idők tapasztalata azt mutatja, hogy az antik szerzők hosszabb lélegzetű munkái verses fordításban nem vonzzák az olvasókat. Az Aeneisnek két fordítása készült a háború után: Lakatos Istváné és Kartal Zsuzsáé. A Lakatos-fordítás költőileg igen értékes, és metrikailag is pontos, de kissé nehézkes, szemben Kartal Zsuzsa munkájával, mely lényegesen könnyebben érthető, ám némely költői szépség elvész benne, és bizonyos metrikai pontatlanságok is előfordulnak. Mindkettőnek megvannak tehát a maga előnyei, s a jó prózai fordítás ötvözni tudja ezeket az értékeket az eredeti szöveg hívebb visszaadása mellett.

Nem csupán merész ötletről, elszigetelt kísérletezésről van szó. Verses antik szövegek prózai változatát gyakran olvashatjuk kétnyelvű munkákban. Elég csak a népszerű angol Loeb-, vagy a francia Budè-sorozatot említenünk. Prózai fordítások olykor önmagukban is megjelenhetnek. Példa erre Ovidius Metamorphosesének sikeres német nyelvű fordítása.

Az Aeneis VI. énekének prózai fordítása egy próbálkozás, az a bizonyos „első lépés”. Az Aeneis többi tizenegy éneke, de akár más verses művek is, közérthető, könnyen befogadható prózai fordításra várnak.

Csizmazia Eszter

Vergilius: Aeneis VI. ének

— részletek —

179—211. „A vén erdőbe, a madarak magasba törő lakhelyére indultak. Dőltek a fenyők, csattogtak a fejszék a tölgyeken, hasadtak az ékektől a kőristörzsek, könnyen repedt a tölgyfa, és egymás után gördültek le a vadkőrisek a magas hegyekről. Aeneas élen járt a munkában: buzdította társait, és maga is alaposan kivette részét a favágásból. Szomorú szívvel töprengett bámulva a hatalmas erdőt, majd hirtelen könnyölgésre fakadt: „Ó, bárcsak megjelenne most az az aranyág ebben a nagy erdőben! Mert hisz igazat szólt rólad is, Misenus, ó nagyon is igazat, a jósnő.” Alighogy ezt kimondta, hirtelen galambpár ereszkedett le az égből a férfi szemé elé, és leszálltak a zöldellő földre. A derék hős felismerte anyja madarait, és boldogan fohászkodott: „Legyetek vezetőim, ha van egyáltalán út, és vezessetek el a ligetbe, ahol a termékeny földre aranyág árnyéka borul! És te, anyám, ne hagyj cserben a bajban!”

Így szólt, majd elindult, és gondosan figyelte a madarakat: milyen jelt adnak, merre repülnek. Azok csipegettek, és mindig csak annyira szálltak előre, hogy követőik még láthassák őket. Amikor az Avernus bűzös torkához értek, sebesen felemelkedtek, majd a híg levegőt átszelve megtelepedtek a keresett helyen, a kettős színű fán, ahol a fényesen csillogó arany előtűnt az ágak közül. Ahogy virul télvíz idején az üdelombú fagyöngy, amelyet nem tulajdon fája sarjasztott, ahogy sárga hajtásaival körülöleli a hengeres törzset, épp olyan volt az aranylő lomb az árnyas tölgyön; rezegtek a finom fémlemezkék az enyhe szélben. Aeneas tüstént utána nyúlt, és mohón letörte a szívós ágat, majd elindult vele a Sibylla barlangja felé.”

295—330. „Itt kezdődött az út, mely az alvilági Acheron habjaihoz vezet. Iszonyú sodrású, szennyes örvény tajtékzik itt, mely a Cocytusba okádja iszapját. A mocskos, ijesztő révész, Charon e vizek és folyók őre. Állán gondozatlan, bozontos, ősz szakáll, a szeme lángol, válláról csomóba fogott undorító köpeny csüng le. Rúddal hajta és vitorlakkal irányítja ladikját. Így szállítja a lelkeket sötét csónakján. Öreg már, de erős és friss, hiszen isten.

Nagy tömeg özönlött sietve a partra: asszonyok és férfiak, nemes hősök árnai, fiúk és ártatlan leánykák, ifjak, akik szüleik szeme láttára kerültek a halotti máglyára. Olyan volt ez, mint amikor az erdőn az első őszi fagytól lehullnak a levelek a fákról, vagy amikor a tenger felől a szárazföldre özönlnek a sok madár, ha a hideg évszak arra kényszeríti őket, hogy átkelve a tengeren napsütötte vidékre szálljanak. Álltak és könnyörögtek, hogy elsőként kelhessenek át a vízen, vágyakozva nyújtották kezüket a túlsó part felé. A kérelhetetlen hajós azonban hol ezeket, hol azokat veszi fel ladikjába, a többieket pedig messzire űzi és távoltartja a parttól.

Aeneas megrendítette a kétségbeesett tolongás, és szánakozva így szólt: „Mondd, ó, szűz, mi ez a csödület itt a folyónál? Mit akarnak ezek a lelkek? Mi az oka a megkülönböztetésnek: miért hagyják ott néhányan a partot, mások meg miért csapkodják evezőikkel a kék vizet?” Röviden válaszolt a koros papnő: „Anchises gyermeke, isteni sarj, a mély Cocytus és a Styx mocsara van előtted, melyre még az

égiek sem mernek hamisan esküdni. Azok pedig, akiket itt látsz, a temetetlen holtak nyomorult lelkei, amott meg Charon, a révész, s akiket átvisz a vízen, azok az eltemetettek lelkei. Senki sem juthat át a zúgó folyón a túlsó partra, míg a földben nem nyugosznak csontjai. Száz évig bolyongnak és repdesnek a part körül, míg végre átjutnak, és megláthatják a hön óhajtott vizeket.”

548—627. „Amint Aeneas körülhézett, egy hármas fallal övezett magas építményt pillantott meg a baloldali szikla lábánál; az alvilág gyors folyója, a Phlegethon ölelte körül lángfolyamával, zuhogva, köveket hányva. Szemben egy hatalmas kapu volt, melynek oszlopai kemény fémből készültek, hogy ne csak férfierő, de még maguk az égilakók se téphessék ki sarkából. Egy nagy vastorony meredt az ég felé. Éjjel-nappal éberén őrzi a bejáratot Tisiphone, felgyűrt, vériszamos köpenyében. Nyögés és vad ütlegek, vas csikorgása és lánc csörgése hallatszik innen. Aeneas megtorpant, és reszketve fülelt a rajra: „Mondd, szűz, miféle bűnöket követtek el, és milyen büntetéssel lakolnak? Mit jelentsen ez az égig ható szörnyű jajgatás?” A jósnő e szavakkal válaszolt: „Ó, teucrok derék vezére, büntelenek nem léphetik át a bűnösök küszöbét. De engem maga Hecate ismertetett meg az istenek büntetéseivel, amikor az avernusi berek őrzőjéül rendelt; sorra megmutogatott mindent. A knosszoszi Radamanthus az úr ebben a félelmetes birodalomban: meghallgatja és megbünteti a hazudozókat, kikényszeríti a vallomásokat, hogy ki milyen bűnökkel kapcsolatban halogatta az isteneknek járó engesztelő áldozatot egészen a halálig, amikor már késő volt, s még örvendezett is a hiábavaló csaláson. A bosszúszomjas Tisiphoné rájuk ront és megkorbácsolja a bűnösöket, fenyegetően tartva baljában a tekergő kígyókat, s nővérei kegyetlen csapatát hívja. Végre szörnyű csikorgással megnyílnak az elátkozott kapuk. Látod, micsoda ör ül az előcsarnokban, miféle szörnyalak óvja a bejáratot? Belül pedig ötven sötét torkával egy rettenetes hydra tanyázik. Maga a Tartarus kétszer annyira nyúlik a mélybe, mint amekkora utat az égbenyúló Olympost kémlelő tekintet bejár. Itt vannak a Titánok, a Föld egykori gyermekei, akiket villámcsapás taszított le az alvilág legfenekére. Itt van a két óriás Aloida, akik arra vetemedtek, hogy a hatalmas eget kezükkel leszakítsák, és Juppitert égi lakából kiűzzék. Itt tölti szörnyű büntetését Salmoneus is, aki Jupiter villámain és az Olympos dörgését merészelte utánozni: négylovas kocsijával, fáklyát lobogtatva vonult a görög törzsek között Elis közepén át, ujjongott, és esztelenül isteni tiszteletet követelt önmaga számára. Ő, aki kerékszöggel és lódobogással utánozta a mennydörgést és a megismételhetetlen villámlást! Ám a nagyhatalmú Jupiter lecsapott rá villámaival a sűrű fellegekből (nem fáklyával, nem szuokfenyőtől füstös lánggal), és örvénylő viharral a mélybe taszította. Ott láttam Tityost is, mindenek ősanyjának, a Földnek szülöttét, akinek teste kilenc ingerumot borít be. Egy szörnyen nagy keselyű tépi horgas csőrével egyre a máját, marcangolja az újra és újra kinövő belsőségeit. Szinte a testében tanyázik, és nem hagy nyugtot az újraéledő beleknek. Minek említsem a lapithákat, Ixiont vagy Peirithoost? Fölöttük egy rettenetes kő, minden pillanatban megcsúszhat, olyan, mintha máris zuhanna. Fénylenek a kerevetek aranyló fejtámlái, előttük a királyi pompával elkészített lakoma, de ott fekszik a legidősebb Furia, és nem engedi, hogy megérintsék az asztalt. Rögtön felpattan, magasba emeli fáklyáját, és rájuk rivall. Itt várják méltó büntetésüket azok, akik életükben gyűlölték fivérüket, elkergették atyjukat, becsapták védencüket, vagy megszerzett javaikra rátelepedtek és nem adták ki

hozzátartozóiknak az őket megillető részt (ezekből van a legtöbb). Itt vannak a meggyilkolt házasságtörők, valamint azok, akik hamis ügyért fogtak fegyvert, és nem állották becsapni uraikat. Ne kérd, hogy elsoroljam, milyen bűn, miféle szerencsétlenség juttatta ide ezeket a férfiakat, és mi a büntetésük! Vannak, akik súlyos sziklákat görgetnek, és vannak, akik kerekük küllőire kötözve kinlódnak. Itt van és örökre itt marad a szerencsétlen Theseus; a nyomorult Phlegyas pedig mindenkit figyelmeztet, és így tesz tanúságot az árnyékbirodalomban: „Halljátok a szót: szeressétek az igazságot, és ne vessétek meg az isteneket!” Ez itt pénzért eladta hazáját, aranyát zsarnokra cserélte, az ott jó pénzért törvényeket hozott vagy törölt el, amaz meg leánya ártatlanságát mocskolta be tiltott nászért epedezve. Sokan vannak, akik istentelen bűnre vetemednek, és bátran végre is hajtják irtózatossá tettüket. Ha száz ajkam meg száz nyelvem, és ércnél erősebb hangom lenne, akkor sem tudnám elsorolni valamennyi bűnt, és sorjában elmondani minden büntetést.”

Csizmazia Eszter fordítása